

УДК 81'161.2'282

Галина КОБИРИНКА

З ІСТОРІЇ ВИВЧЕННЯ АКЦЕНТУАЦІЇ В УКРАЇНСЬКІЙ ДІАЛЕКТОЛОГІЇ: АСПЕКТИ, ПРИЙОМИ, МЕТОДИ

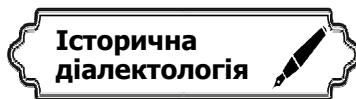
У дослідженні проаналізовано історію вивчення акцентуації в українських говірках з періоду усвідомлення дослідниками територіальної здиференційованості мови, зокрема з праці К. П. Михальчука «Нарѣчя, поднарѣчя и говоры Южной России в связи с нарѣчием Галичины» (1872 г.). Звернено увагу на прийоми, аспекти вивчення українського наголосу – фонетичний, морфологічний. Окреслено завдання, які стоять перед дослідниками на акцентному рівні.

Ключові слова: українські діалекти, наголос, фонетичний, морфологічний аспекти дослідження.

У кожен період розвитку лінгвістики було своє розуміння наголосу як складної суперсегментної одиниці мови. Дослідники ставили за мету з'ясувати природу українського акценту, визначити закономірності, тенденції наголошення, сформулювати правила визначення місця наголосу в слові. Це завдання залишається актуальним і сьогодні; його реалізація передбачає докладне вивчення ролі наголосу у структурі літературної й діалектної мов.

Моделі опису діалектної акцентної системи певною мірою корелюють із принципами, методами дослідження наголошення літературного стандарту. Значний внесок в опис методики аналізу наголосу зробили О. О. Потебня, Є. Курилович, І. Огієнко, Л. А. Булаховський, В. Г. Складенко, В. М. Винницький.

Акцентна система української мови сформувалася в результаті історичного розвитку праслов'янської акцентної системи. У дослідженні праслов'янського наголосу виділяють фонетичну, морфологічну, фонетико-морфологічну концепції¹. У вивченні акцентного рівня сучасної української літературної мови домінує морфологічний принцип – основну увагу приділяють морфемі. Водночас, як слушно зауважує В. М. Винницький, не можна обмежитися одним рівнем, оскільки «морфологічний аналіз не забезпечує повного опису й пояснення наголосу, а фонологічний аналіз принципово неможливий без морфологічного. Ось чому наголос української мови визначається двома системами відношень: морфологічних і

¹ Складенко В. Г. Праслов'янська акцентологія. – К.: Наукова думка, 1998. – С. 53–58.

фонологічних»².

Взаємозв'язок наголосу й фонетичних процесів із морфологічними особливостями словозміни досліджено в колективній монографії «Морфемна структура слова»³. Виходячи із поставлених перед собою завдань, автори застосували акцентно-фонетичний і акцентно-морфемний аналіз, що сприяло з'ясуванню залежності наголосу й фонетичних процесів від морфологічних особливостей парадигм. Морфологічний аспект дослідження наголосу передбачає вивчення наголошення на тлі словозмінного й словотворчого аналізу, оскільки зміни наголосу на словозмінному й словотворчому рівнях мають різні причини і виявляють різні тенденції⁴.

Не можна не погодитися із твердженням Р. І. Аванесова про те, що наголос як складне явище має важливе значення для різних структурних рівнів мови – фонетики, лексики, граматики⁵.

В українському діалектному просторі наголос є однією з релевантних рис. Про це свідчать дослідження лінгвогеографічні (хоча акцентний рівень представлено дуже скромно і в регіональних атласах, і у фундаментальному національному «Атласі української мови»), лексикографічні (у більшості українських діалектних словників реєстрові слова й ілюстрації слововживання подані з позначенням наголосу), дескриптивні (на жаль, акцентних описів окремого говору мало), текстграфічні. В українській діалектології наголос вивчають у фонологічному та морфологічному аспектах.

Спробу виділити й охарактеризувати аспекти, прийоми вивчення українського діалектного наголосу розпочнемо з періоду усвідомлення дослідниками територіальної здиференційованості мови, зокрема з праці К. П. Михальчука «Наръчия, поднаръчия и говоры Южной России в связи с наръчием Галичины» (1872 г.). Науковці підкреслюють, що це «перший справді науковий огляд українських діалектів на основі значного фактичного матеріалу», праця, «в якій була подана розгорнута класифікація українських говорів з докладною характеристикою їхніх фонетичних і морфологічних ознак»⁶.

1. Наголос і фонетичні процеси. У праці К. П. Михальчука, так само як і в інших діалектологічних дослідженнях XIX ст., наголос здебільшого схарактеризовано як складову частину фонетики. Зокрема, наголос розглядали як чинник зміни якості голосних звуків. Серед зіставлених даних найбільш характерною ознакою українських говорів і їх диференціації дослідники називали особливості вимови голосних залежно від наголосу: (голосних *e*, *o* довгих, *i*), їх рефлексії, а також зафіксовану К. П. Михальчуком у карпатських говірках редукцію голосного в кінці слів і між приголосними, напр.: *бер'*, *ход'*, *воз'*, *бер'ме*, *ход'ме*, *бер'те*, *ход'те*, *воз'те* і *бери*, *ходи*, *вози*, *берімо*, *ходімо*, *беріте*, *ходіт'*, *возіт'*; редукцію ненаголошених голосних, які стоять перед чи

² Винницький В. М. Українська акцентна система: становлення, розвиток. – Львів: Біблос, 2002. – С. 29.

³ Морфемна структура слова / Грязнухіна Т. О., Клименко Н. Ф., Комарова Л. І., Муравицька М. П., Пещак М. М. – К.: Наукова думка, 1979. – 334 с.

⁴ Воронцова В. Л. Русское литературное ударение XVIII – XX вв. Формы словоизменения. – М.: Наука, 1979. – С. 5–6.

⁵ Аванесов Р. И. Ударение в современном русском литературном языке. Издание 2-е исправленное и дополненное. – М.: Учпедгиз, 1958. – С. 37.

⁶ Бевзенко С. П. Українська діалектологія. – К.: Вища школа, 1980. – С. 29.

⁷ Михальчук К. П. Наръчия, поднаръчия и говоры Южной России в связи с наръчием Галичины // Труды этнографической экспедиции в Западнорусский край. – Т. 7. – В. 1. СПб, 1872. – С. 453–512.

після наголошеного складу, зафіксовані В. М. Ганцовим у надсянському говорі, напр.: *дєрєу*⁸.

Підкреслимо, що саме рефлексія довгих *o*, *e* під наголосом спонукала К. П. Михальчука переглянути свою тричленну класифікацію українських говорів – прийняти поправку О. І. Соболевського й об'єднати в одній групі «українское» і «червоно-русское» наріччя (за термінологією К. П. Михальчука). Однак таке членування В. М. Ганцов назвав механічним і помилковим, оскільки воно не відображало генези українських говорів⁹.

Принцип протиставлення наголошеного / ненаголошеного складів як критерій визначення діалектного розмежування сформулював В. М. Ганцов. Квантитативно-акцентологічна характеристика уможливила виділити і протиставити північні і південні українські діалекти.

У діалектному мовленні наголошеним голосним протиставляли ненаголошені, виявляли силу наголосу між складами також О. Брех, С. Смаль-Стоцький, О. Курило, І. Зілинський, Т. Лер-Сплавінський. У 60–90-х рр. ХХ ст. діалектний наголос досліджували інструментальним методом, однак учені обмежилися незначною кількістю північних і закарпатських говірок (В. М. Брахов, Т. В. Назарова, Н. І. Тоцька, О. С. Біла). Л. М. Коць-Григорчук слушно зауважила, що з основних рис наголосу увагу дослідників привертала «експірація та часокількість, оскільки вони впливають на якість голосних і приголосних у наголошених і ненаголошених складах»¹⁰.

2. Морфологічний аспект. На особливості словесного наголосу науковці звертають увагу (хоча спорадично) в різних говірках, виявляючи акцентуаційні особливості словозміни й словотвору. Основною метою була фіксація наголошення в повнозначних частинах мови та виявлення найтиповіших акцентних особливостей у говірках: бойківських – І. Свенціцький¹¹, С. Рабій-Карпинська¹², В. Кирилич¹³, Г. Кобириночка¹⁴; гуцульських – Б. Кобилянський¹⁵; говірках Західної Дрогобиччини – Я. Пура¹⁶; наддністрянських – І. Верхратський¹⁷, К. Дейна¹⁸, Д. Гринчишин¹⁹, М. Лесів²⁰; надсянських –

⁸ Ганцов В. М. Діалектологічна класифікація українських говорів // Записки Історико-філологічного відділу ВУАН. – Кн. 4. – К. 1923. – С. 135.

⁹ Ганцов В. М. Значч. праця. – С. 6.

¹⁰ Коць-Григорчук Л. Український діалектний простір при єдиному горизонті дослідження: Дис... д-ра філолог. наук: 10.02.01 / Львів. держ. Ун-т. Львів, 1996. – С. 58–60.

¹¹ Свенціцький І. Бойківський говір села Бітля // Записки Наукового товариства ім. Шевченка. – Т. СХІV. – Кн. 2. – Львів, 1913. – С. 118–153.

¹² Рабій-Карпинська С. Діалект бойків (фонетика і морфологія) // Бойківщина: Монографічний збірник матеріалів про Бойківщину з географії, історії, етнографії і побуту. Укр. архів 34, НТШ. – Філадельфія – Нью-Йорк, 1980. – С. 443–457.

¹³ Кирилич В. Наголошення суфіксальних прикметників у бойківському говорі // Бойківщина: Історія та сучасність. – Львів-Самбір, 1995. Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. – С. 172–175.

¹⁴ Кобириночка Г. С. Акцентуація непохідних іменників у бойківських говірках: Дис... канд. філолог. наук: 10.02.01 / Національна академія наук України. – К., 2002.

¹⁵ Кобилянський Б. Гуцульський говір і його відношення до говору Покуття // Український діалектологічний збірник. – Книга 1. – К.: Українська Академія Наук, 1928. – С. 1–92.

¹⁶ Пура Я. О. Деякі особливості наголосу в говорах західної Дрогобиччини // Наукові записки філологічного факультету Ровенського держ. педагог. ін-ту, 1961. – Т. V. – С. 229–239.

¹⁷ Верхратський І. Про говір батюків. – Львів, 1912. – 309 с.

¹⁸ Dejna K. Z dialektalnych przesunięć akcentu w języku ukraińskim // Slavia occidentalis. – 1968. – Т. 27. – С. 51–55.

¹⁹ Гринчишин Д. Г. Деякі акцентологічні особливості наддністрянських говірок // XIV Республіканська діалектологічна нарада. Тези доповідей. – К.: Наукова думка, 1977. – С.

Я. Рієр²¹, перехідної гуцульсько-пукутської говірки с. Саджава Івано-Франківської обл. – Г. П. Клепікова²², українських карпатських говірок на схід від Ослави і Лаборця – Łukasik-Szulowska W.²³, південнолемківської говірки села Красний Брід бл. Меджилаборець (Пряшівщина) – О. Горбач²⁴, українських говірок Східної Словаччини – В. П. Латта²⁵, мараморської говірки с. Вишня Рона, що знаходиться в Румунії, – О. Ковач²⁶, говірки с. Авратин Волочиського р-ну Хмельницької обл. – П. Є. Ткачук²⁷, середньонадніпрянських, зокрема говірок с. Шевченкового і с. Будищ Звенигородського р-ну Черкаської обл., – І. Ф. Омеляненко²⁸, у говірках Уманського району на Черкащині, які належать до перехідних говірок від південно-східних до південно-західних, – А. Д. Очеретний²⁹, говірки села Блиставиці Гостомського району на Київщині – П. Д. Гладкий³⁰, середньополіських, які знаходяться на теренах Житомирської обл., – В. В. Власенко³¹, акцентуаційні особливості говорів, картографованих до АУМ, т. 1 (Полісся, Середня Наддніпрянщина й суміжні землі) – І. Варченко³². У полі зору діалектологів здебільшого було наголошення загальних назв. Систему наголосу власних назв, зокрема українських народних прізвиськ жінок, жителів села Млини Перемиського воєводства ПНР, вивчав І. І. Ковалик³³. Водночас

45–47.

²⁰ Лесів М. Українські говірки в Польщі. – Варшава: Український архів, 1997. – 496 с.

²¹ Rieger J. O zmianach miejsca akcentu w dawnych ukraińskich gwarach nadszańskich (na podstawie Atlasu nadszańskiego oparteo na zapisach Stefana Hrabca) // Rozprawy Komisji Językowej LTN. – t. XLIX. – 2004. – S. 305–314.

²² Клепікова Г. П. О характеристике системы ударения одного переходного гуцульско-пукутского говора // Краткие сообщения Института славяноведения АН СССР. Славянская и балтийская акцентология. Вып. 41. – М.: Наука, 1964. – С. 40–54.

²³ Łukasik-Szulowska W., Rieger J., Wolnicz – Pawłowska E. Tendecja do stabilizacji akcentu w ukraińskich gwarach karpackich na wschód od Osławy i Laborca // Rozprawy Komisji Językowej Łódzkiego Tow. Naukowego. – T. XXXV. – 1989. – S. 117 – 123. + 8 map.

²⁴ Горбач О. Південнолемківська говірка й діалектний словник села Красний Брід бл. Меджилаборець (Пряшівщина). – Мюнхен, 1973. – С. 9.

²⁵ Латта В. Система наголосу українських говорів східної Словаччини // Українська діалектологія і ономастика. – К., 1967. – С. 108–123.

²⁶ Ковач О. Акцентологічні та фонетичні архаїзми однієї української говірки Румунії / О. Ковач // Studia Slavica hung. 48. – 2003. – S. 135–144.

²⁷ Ткачук П. Є. Акцентні парадигми іменників і дієслів у західно-подільських говірках (на матеріалі говірки с. Авратин Волочиського району Хмельницької області) // XIV Республіканська діалектологічна нарада. Тези доповідей. – К.: Наукова думка, 1977. – С. 48–50.

²⁸ Омеляненко І. Діалектологічні спостереження над наголосом мови колгоспників сіл Шевченкового і Будищ // Наукові записки Ін-ту мовознавства АН УРСР. – К.: В-цтво Академії наук УРСР, 1941. – Т. 1. – С. 163–166.

²⁹ Очеретний А. Із спостережень над наголосом говірок Уманського району на Черкащині // Наукові записки Київського педагогічного ін-ту. – К., 1958. – Т. 29. – С. 31–32.

³⁰ Гладкий П. Д. Говірка села Блиставиці Гостомського району на Київщині // Український діалектологічний збірник. – Книга 1. – К.: Українська Академія Наук, 1928. – С. 93–141.

³¹ Власенко В. В. Особливості наголошення дієслівних форм у говірках Житомирської області // XIV Республіканська діалектологічна нарада. Тези доповідей. – К.: Наукова думка, 1977. – С. 52–54. Акцентні особливості дієслівних форм (на матеріалі говірок середнього Полісся // XV Республіканська діалектологічна нарада. Тези доповідей і повідомлень. – Житомир, 1983. – С. 128–129.

³² Варченко І. О. Міжмовні акцентуаційні контакти і лінгвогеографія // Праці XII Республіканської діалектологічної наради. – К.: Наукова думка, 1971. – С. 46–59.

³³ Ковалик І. І. Система наголосу в українських народних прізвиськах жінок // XV Республіканська діалектологічна нарада. Тези доповідей і повідомлень. – Житомир, 1983. – С. 122–124.

мовознавці звернули увагу й на акцентуаційну варіантність слова³⁴.

3. Наголос як критерій диференціації українського діалектного простору.

Характеристика словесного наголосу уможливила виділити говори з рухомим і нерухомим наголосом – І. Г. Верхратський³⁵, М. М. Дурново, М. М. Соколов, Д. М. Ушаков³⁶. Акцентні особливості українських діалектів виявилися настільки виразними, що дослідники не тільки констатували протиставності в наголошуванні, а й намагалися членувати український діалектний простір.

Одним із критеріїв диференціації українського діалектного простору на східну і західну групи стала вимова наголошених голосних. Зокрема Ю. В. Шевельов, фіксуючи відмінності між просодичними системами різних діалектних зон української мови – півночі (київсько-поліською) та півдня (галицько-подільською) – зазначив, що: «переважно спадна інтонаційна крива наголошених голосних» властива північному ареалу, у той час як «поземна (рівна)» – південному³⁷. Парокситонне наголошення також було диференційною ознакою в членуванні українського, діалектного простору, зокрема: а) дієслів (*ходжу, принесла – ходю, принесла*, – А. Е. Кримський³⁸; *ходжу, ходю, кажу, прошу, прося, несемо, несете, нести, несла* (хоча два останні властиві і поліським говіркам), *була, було, були*), таке наголошення відзначено як характерну рису південно-західного наріччя, яка відрізняє його від північного, – В. М. Ганцов³⁹; б) іменників у формі називного відмінка множини⁴⁰; в) присвійних займенників у формі родового відмінка однини (*мо'го, тво'го, сво'го – ¹мого, ¹твого, ¹свого*)⁴¹; г) іменників у формі родового відмінка множини: *чере'шень, зро'шей* (зауважимо, що І. Омеляненко на підставі наголошення цих форм та неозначеної форми дієслова, на відміну від К. П. Михальчука, який майже всю Звенигородщину відносив до південно-східних говорів, відносить колишню Звенигородщину до смуги перехідних від південно-західних до південно-східних говорів⁴²; г) іменників у формі кличного відмінка однини⁴³; д)

³⁴ Кобилянський Б. Зазначена праця; Гриценко П.Ю. Ареальне варіювання лексики. – К. 1990. – С. 54–55.

³⁵ Верхратський І. Г.. Знадоба до пізнання угро-руських говорів. – Ч. 1. Говори з наголосом дивижим. Л. 1899; Говори з наголосом сталим. Л. 1901.

³⁶ Дурново Н.Н., Соколов Н.Н., Ушаков Д.Н. Опыт діалектологической карты русского языка въ Европѣ съ приложеніемъ очерка русской діалектологій. М. 1915.

³⁷ Шевельов Ю.В. Исторична фонологія української мови. – Харків: Акта, 2002. – С. 160–161.

³⁸ Кримский А. Украинская грамматика для учениковъ высшихъ классовъ гимназии и семинарій Приднѣпровья. Т. 1, в. 1. М. 1907.

³⁹ Ганцов В.М. Діалектологічна класифікація українських говорів // Записки Історико-філологічного відділу ВУАН. Кн. 4. К. 1923. Див. також: Атлас української мови. У 3 т. – Т. 1. – К., 1984; т. 2. – К., 1988; т. 3. – К., 2001; Закревська Я.В. Система особових форм дієслова в західних говорах української мови (Теперішній час) // Українська лінгвістична географія. – К.: Наукова думка, 1966. – С. 119–132; Ткачук 1977: 48–50; Марчук Н.І. Акцентуація основних форм дієслів у говорах української мови // XIV Республіканська діалектологічна нарада. Тези доповідей. – К.: Наукова думка, 1977. – С. 50–52; Власенко В.В. зазнач. праця; Винницький В.М. Парокситонічна акцентуація дієслів (на матеріалі поетичного мовлення І.Франка) // Мовознавство. – 1980. – № 5. – С. 14–23; Коць-Григорчук Л. Лінгвістично-географічне дослідження українського діалектного простору. – Нью-Йорк – Львів, 2002. – С. 53, 59.

⁴⁰ Малахівська О.А. Акцентні варіанти іменникових форм називного відмінка множини в говорах української мови // XIV Республіканська діалектологічна нарада. Тези доповідей. – К.: Наукова думка, 1977. – С. 47–48; Скляренко В.Г. Нариси з історичної акцентології української мови. – К.: Наукова думка, 1983. – С. 126–128.

⁴¹ Атлас української мови. У 3 т. – Т. 1. – К., 1984; т. 2. – К., 1988; т. 3. – К., 2001.

⁴² Омеляненко І. Зазнач. праця.

окремих іменників *руно* і *ру'но* – *руно*, *кро'пива* і *кропи'ва*⁴⁴.

За особливостями словесного наголосу діалектологи *виокремлювали говір* як одиницю територіальної диференціації діалектної мови з-поміж інших українських говорів, зокрема наявність чи відсутність парокситонного наголошення покладено в основу окреслення границь лемківського говору; *розмежовували говір* на східну й західну частини: надсянський говір⁴⁵, говори Закарпатської області⁴⁶, українські говірки Східної Словаччини⁴⁷; *проводили межю* між подільськими і волинськими говірками⁴⁸; *виділяли смугу перехідних* від південно-західних до південно-східних говорів⁴⁹; *протиставляли наріччя*: південно-західне і частково північне південно-східному⁵⁰; *ділили говори південно-західного наріччя* на дві групи: 1) у яких переважає флексійний наголос (наддністрянські, частково надсянські, покутські, гуцульські, буковинські); 2) у яких переважає кореневий наголос (закарпатські, надсянські, частково бойківські говірки)⁵¹.

Вивчаючи особливості наголошення в морфологічному аспекті, діалектологи також ставлять питання генези парокситонного наголошення в українських говірках⁵². Це питання і сьогодні в українській діалектології залишається актуальним, оскільки немає системного вивчення цього типу наголошення.

Проаналізований матеріал свідчить, що український діалектний наголос має свою історію вивчення. Дослідники застосовували різні підходи, принципи дослідження. Наголос в українському діалектному просторі вивчали у фонетичному, морфологічному аспектах, застосовуючи описовий, інструментальний, лінгвогеографічний методи.

Уже в працях XIX ст. простежено взаємозв'язок наголосу і фонетичних процесів. Від простої фіксації наголосу в словах, яка також свідчить про розуміння важливості наголосу в структурі слова, синтагми, дослідники намагалися пояснити природу наголосу, а, взявши наголос за критерій у диференціації українського діалектного простору, розв'язати питання лінгвогеографії. У дослідженні діалектного наголосу в словозміні та словотворенні дослідники наголошення в говірці аналізували на тлі літературної мови; говірку оцінювали як систему і відповідно наголос – самодостатній об'єкт

⁴³ Кобилянський Зазнач. праця.

⁴⁴ Матвіяс І. Г. Українська мова і її говори. – К., 1990. – С. 63.

⁴⁵ Згідно з картами Atlasugarbojkowskiachpodkierunkiem J. Riegera в західній частині надсянського говору акцент парокситонний, а в східній – ініціальний.

⁴⁶ Дзендзелівський І. О. Лінгвістичний атлас українських народних говорів Закарпатської області УРСР у 3-х томах. – Ч. 1. – Ужгород, 1958.

⁴⁷ Латта В. Зазнач. праця; Ганудель З. Лінгвістичний атлас українських говорів Східної Словаччини. III. Назви будівництва і транспорту. – Прешов, 2001.

⁴⁸ Матвіяс І. Г. Українська мова і її говори. – К.: Наукова думка, 1990. – С. 63.

⁴⁹ Омеляненко І. Зазнач. праця. – С. 163–166.

⁵⁰ Карті АУМ ілюструють протиставлення наріч за місцем наголосу форми 1-ої особи однини дієслів теперішнього часу (*пишу*, *люблю* – *пи'шу*, *люб'лю*), двоскладових інфінітивних форм (*везти*, *нести* – *вез'ти*, *нес'ти*), форми родового відмінка однини присвійних займенників: *мого*, *твого* – *мо'го*, *тво'го*, за наголосом іменника *кро'пива* чи *кропи'ва*.

⁵¹ Ковач О. Акцентування іменників чоловічого роду о-, и-, основ у південно-західних говірках // Другий Міжнародний конгрес українців 22–28 серпня. – Львів, 1993. – С. 85–87.

⁵² Завданнями, які ставили перед собою дослідники, були фіксація та окреслення меж парокситонези, а також з'ясування генези цього явища 7 (Докладніше про визначення меж парокситонези в українському обширі див.: Коць-Григорчук Л. Український парокситонічний наголос // Другий міжнародний конгрес українців. – Львів, 1993. – С. 92; її ж Лінгвістично-географічне дослідження українського діалектного простору / Л. Коць-Григорчук. – Нью-Йорк – Львів, 2002. – С. 50–61.)

аналізу в цій системі, а не лише супровідний в описі граматики говірок. На сучасному етапі в діалектології в цілому та українській зокрема в дослідженні структурних рівнів говірки (говору, наріччя) домінує перший підхід; водночас можливий і другий – за умови зіставлення говірки (говору, наріччя) і літературної мови як двох систем.

Проблеми акцентуації українських діалектів у студіях багатьох дослідників не знайшли достатнього й усебічного опису. У діалектології існують деякі припущення щодо специфіки діалектної акцентуації в говорах, проведено інструментальне вивчення синтагматичної акцентуації окремих говірок чи груп говірок. Проте практично не дослідженою залишається парадигматична акцентуація в українських говірках; попередні описові й картографічні дослідження не уповажують на вичерпні висновки; їх цінність полягає у фіксації самого факту наголошування, у спробах оцінки досліджуваних явищ. Тому актуальними завданнями, які стоять перед дослідниками діалектного наголосу, є: а) вияв акцентних типів та їх розподіл за граматичними категоріями; в) встановлення співвідношення тенденцій усталення чи рухомості, зміни наголосу в словозміні та словотворенні; г) аналіз динамічних процесів явищ нівеляції, уніфікації, інтерференції в сучасних українських діалектних системах на акцентному рівні; г) з'ясування генези акцентного явища (зокрема, джерело походження української парокситонези); д) поведінка наголосу в синтагмі. Кожне з окреслених завдань щодо акцентуації в українському діалектному просторі вимагає системного вивчення.

Галина Кобирилка

Из истории изучения акцентуации

в украинской диалектологии: аспекты, приемы, методы

В исследовании проанализирована история изучения акцентуации в украинских говорах с периода осознания исследователями территориальной дифференцированности языка, в частности по труду К.П. Михальчука «Нарѣчя, поднарѣчя и говоры Южной России в связи с нарѣчием Галичины» (1872 г.). Обращено внимание на приемы, аспекты изучения украинского ударения – фонетический, морфологический. Определены задачи, стоящие перед исследователями на акцентном уровне.

Ключевые слова: украинские диалекты, ударение, фонетический, морфологический аспекты исследования.

Halyna Kobyrynka

From the history of accentuation studying in Ukrainian dialectology:

aspects, techniques, methods

The history of accentuation studying in Ukrainian dialects from the period of awareness by researchers the territorial language division beginning from the K.P. Mykhalchuk was analyzed in the article. Attention was drawn to methods and aspects of Ukrainian accent researching-phonetic and morphological. The tasks facing researchers on accent level were outlined.

Keywords: Ukrainian dialects, accent, phonetic and morphological aspects of researching.